մի իմանա, լաու Էրթանք՝ Թուխ Մանուկից քու մեղքերին թողություն խնդրենք։ Մոմն ես կրերիմ...

Վարդոյից պրծում չկար, Գևոն ինքը թողեց հեռացավ։

Իսկ Վարդոն ոգևորված դարձավ տուն և ինքն իր համար մեկնաբանեց՝

— Գևոյի հոգին հըլա չի զուլալվե. մեջ Գևոյի հոգուն հըլա ցխիվ կա։

ԿԱՆՉԸ

1

— Ալեե՜... Ալե, իմ հոգին, Ալեեե՜...

Ծերունին, մահակին հենված, կանչում էր երգեցիկ։

Գառները շատ էին եկել լեռնալանջին, իսկ Զորոն...— իսկ ծերունի Զորոն գառնարած չէր. գյուղը ընդհանրապես գառնարած չուներ, որը մեկն էր քշում հոտը և այդ օր Զորոյի հերթն էր,— իսկ Զորոն՝ խոշորկեկ ու թավամազ, հենվել էր մահակին ու երգեցիկ կանչում էր.

— Ալեե՜... Ալե, իմ հոգին, Ալեեե՜։— Արևածագից մահակին հենված կանչում էր ու կանչում։

* * *

Է՜, ե՞րբ էր, էլի՝ գարուն, այսպիսի կապույտ ու փափուկ մի առավոտ կար, կապույտ աշխարհ, Մարութա սարը կապույտ քողն ի դեմքին, ձորերն ու կիրճերը կապույտ երկնքով լցված, ծերպերին ու ձորաբերաններին թառած գյուղերի շունչը կապույտ էր, սանձը կտրած Տալվորիկի հեքից ձորը լցված կապույտը քլթքլթում էր... Մարութա սարի փեշին փռված գառներն ու ուլերը խլշկոտած ծանոթանում էին աշխարհի ու գարնան հետ. մատղաշները դունչ ու լեզվով, վախվորած հայացքներով շոշափում էին քարերը, քարերի նախշուն մամուռները, հոտոտում էին հողի բույրը, սեզերից ու չոր փշերից խրտնում, ճնճղուկների ֆըռռոցի վրա ծփում քարեքար... Մատղաշները ծանոթանում էին աշխարհի ու գարնան հետ, իսկ Զորոն՝ տասը-տասնմեկ տարեկան մի տղա կար՝ այծի մազից գործած շալվարով, այծի մազից գործած մուճակով մի տղա կար՝ Զորոն, կանգնած կապտաժեռ վեմին՝ պարսատիկը թափով

պտտում էր, վըրժժժ-վըրժժժ-վըրժժժ, և քարեր էր շպրտում դեպի ձորը։ Քարը սուլելով անցնում էր բանջարի եկած աղջնակների գլխավերևով և գահավիժում ձորը։ Հետաքրքիրը հենց այդ էր. քարը սուլ ու թափով հասնում էր մինչև ձորը, իսկ ձորի վրա ուղեծիրը մեկեն կտրըվում էր, և, քարը քանց զարկված աղավ, թպրտալով ընկնում էր ձորը։

Բանջար հավաքող աղջնակների նախշուն բույլը փեռփռում էր լանջն ի վեր։ Նրանցից մեկը, չոթ-չոթ ու արևկան մազերով Ալեն, սև-պլըլստան աչքերով ու չախմախ բարակ ծամով Ալեն, բարձր ու նախշուն գոգնոցով ու կրակի կտոր Ալեն, ամեկի պես՝ հենց իրենց թանեկ ուլի, հենց Զորայի խլրտուն մատղաշներից էն ճերմակ ականջներով ուլի պես, քարերար էր թռչկոտում... Ալեն... Ծաղկեպսակ էր կարմել-դրել գլխին... Ալեն... Հովից տարբեր գույնզգույն ծաղիկների մի փունջ... Պստլիկ Ալեն... Եվ Զորոն անակնկալ հասկացավ, զգաց, որ նա իր Ալեն է, ուրիշ ոչ մեկինը, իր Ալեն է ու կա։

Այս կապույտ աշխարհը իրենն է, այս դաշտ տափարակ, մեծամարտարթ Մարութա սարը իրենն, Տիրամայր վանքի գլխին արջևս լույս իջած ճերմակ ամպի պատառն իրենն է, Տայվարիկ ծուռ գետի զոչգոչյունը, գյուղի գլխին րկկված ծուխը, այս խլրտուն ու խլաշտ-մլաշտ ուլերն ու գառները իրենն են, որեր, երկինքը, այս ծաղկած քարերը, ժայռը, որին կանգնած թափով պտտում է, պարսատիկը, վըժժժ-վըժժժ-վըժժժ, այս խելառ պարսատիկը իրենն է, Ալեն... ծաղկեպսակը գլխին քարից քար թռչկոտող պստլիկ Ալեն իրենն է, ուրիշ ոչ մեկինը չէ, իրենն է ու իրենը։

2

— Ալեե՜... Ալե, իմ հոգին, Ալեեե՜...

Ծերունին մահակին հենված կանչում էր երգեցիկ։

Գարնան է՞ն առավոտը նրա համար էր այնքան լուրթ ու գեղեցիկ, որովհետև արևի խավարում պետք է լիներ...

Գալար վարոցով գառնարածը էն առավոտ նրա համար նկատեց, նրա համար գտավ իր պստլիկ Ալեին, որովհետև պետք է կորցներ...

* * *

Եվ հանդիպեց մեկ էլ հիսունհինգ տարի հետո...

Երբ ամուսնացնում էր իր կրտսեր որդուն, Զորոն որոշեց հարսանիքի խմիչքը անձամբ և անպայման Արարատյան դաշտից բերել...

Մյուս որդիներին ամուսնացնելիս նեղն էր և փոքրիկ հավաք արեց. Հարսանքանման մի բան։ Իսկ, ահա, փառք, կարող է ողջ գյուղի, հեռու ու մոտիկ բարեկամների համար լի ու բոլ սեղան բացել, անարատ ու ընտիր գինով և անպայման՝ Արարատյան դաշտի և կա ու չկա՝ տնական։ Որքան էլ ավագ որդին, որ առանձին ծուխ էր, միջնակ որդին, որ արդեն առանձին ծուխ էր, որքան էլ համոզեցին՝ խմիչքը բերել գինու գործարանից,— գործարանի գինուն գինի չի հասնի,— Զորոն չհամոզվեց՝ Արարատյան դաշտից, կա ու չկա՝ Արարատյան դաշտից, և ընտրողը ինքը՝ Զորոն պետք է լինի։

Եվ առավոտյան նստեց մեքենա,— միջնակ որդին սեփական ավտո ուներ,— նստեց որդու կողքին ու իջավ դաշտ։

Գյուղեր մտան, դուրս եկան, մտան, դուրս եկան, ամեն գյուղում Զորոն, է՜, քանի կարասի գինի փորձեց, բայց ոչ մեկը սրտովը չէր։

Իրիկնապահ էր արդեն, խիտ ծառաշարքերով երիզված մայրուղով որդին սրդողած թռցնում էր մեքենան, ծառերի արանքից հանկարծ մի ճանապարհ հայտնվեց, և Զորոն, չգիտես ինչու, խառնվեց իրար,— անցանք,— և ձեռքը գցեց ղեկին։ Մեքենան թռավ ճանապարհից և խճրճվեց թփուտների մեջ։ Առանձնապես վթար չէր. դռան մի փոքր քերծվածք, մի քանի խազ ու մազ, բայց որդին փրփրել էր։

— Քու սիրտ լեն պահե, լաո,— հանգստացրեց Զորոն,— կպատահի՝ բարին էս էր։

— Էս դեղ իմ սրտին դուր եկավ։— Հետո, գյուղի կենտրոնում, մեքենան կանգնեցնել տվեց,— լավ-վատ՝ էստեղից կառնինք։— Եվ մոտեցավ հավաքվածներին։

Բոլորն էլ գինի ունեին և պատրաստ՝ մառան առաջնորդելու։ Միայն մեկը՝ լողլող մի մարդ, սուս էր, և Զորոն հենց նրան դիմեց։

— Ինչո՞ւ չունեմ,— պատասխանեց մարդը,— այգի ունեցողը գինի էլ կունենա։

— Աստված վկա, իմ տղի հարսանիք քու գինով կանեմ,— հայտարարեց Զորոն։— Էրթանք ձեր տուն։

Որթատունկի թառման ճակատին առած գինեբույր տուն էր։ Տնամերձ ծիրանենու բունն ի կախ տաքդեղի կարմիր շարուկներ կային, և պստլիկ ու ժիր մի պառավ վար էր առնում շարուկները։

— Լավ տուն ու տեղ ունիս, ախպեր։— Տունն ու այգին, իրաք, Զորոյին շատ դուր եկան։— Ուրախ վայելում։

Խոսքի վրա պառավը կտրուկ շուռ եկավ։ Մեկ ուզեց տաքդեղը գցել մաղի մեջ և մոտենալ, բայց այդպես՝ կարմիր շարուկը թևին շարունակեց հետաքրքիր նայել անծանոթին։

— Քու նշանա՞ծն է։

— Հա։ Քո երկրացին է։

— Իմ էրկրացի՞ն... Հըմ-արի, հըմ-արի, իմ քուր,— խնդաց Զորոն։— Հըմ-արի ծանոթանանք։

Պառավը մանրիկ ու չափուկ մոտեցավ, ժպտերես ձեռք տվեց. թևն ի կախ շարուկները խշխշացին, և նա մեղավոր նայեց, որ տաքդեղով է դիմավորում երկրացի հյուրին։

— Էրգրի ձեր գեղ ո՞ր մեկն է, քուրիկ։

Եվ պատասխանի վրա Զորոն կուչ եկավ, ինչպես կծկվում են շըպրտված քարից։— Սարեկա՞ն,— դժվարությամբ մեկնվեց Զորոն,— Սարեկա՞ն,— և չնայած պառավը շատ մոտ էր, Զորոն դեմքը մոտեցրեց և կկոցած նայեց աչքերի մեջ... Հոգնած ու տխուր էին պառավի աչքերը, բայց խորքում չարաճճի ժպիտի մարմրող կայծեր կային։ Զորոն կախեց գլուխը, ապա մտմտուն ու շեղակի նայեց կնոջ թևն ի կախ տաքդեղի շարուկին, հետո հեռո՜ւ-հեռվից, շատ հեռվից եկող մի ժպիտ՝ կոտոր, մեղք ու կրակ, սարդոստայնի պես խճճվեց բեղին, և նա շշընջաց— Ալե՜ն։— Նույնիսկ պառավը չլսեց իր անունը։— Ալե՜ն,— շշընջաց Զորոն ու ծանր շտկվեց։ Շտկվեց, ձգվեց, ձգվեց (վերջին տարիներին որդին հորը այդպես շիտակ ու ձիգ չէր տեսել), արտասովոր ձըգվեց և դիմացը կանգնած պստլիկ կնոջ գլխին ի վեր նայեց հեռու, տըների ու ծառերի արանքից գտավ լեռնապարը և որքան շունչը հերիքում էր կանչեց,— Հըըիիիի՜, Ալեե՜ն... Ալե՜ն,— հայացքը հեռու լեռներին՝ հա՜ կրկնեց,— Ալեե՜ն...

Պառավը ծպլված տնազում էր Զորոյին, որ կիսախուփ, մշուշոտ հայացքը հեռու, վերացած իր անունն էր կրկնում և ի պատասխան նըրան, հարձագանք այդ հեռագնա ու տաք շշնջոցի՝ լացել էր ուզում։

Հետո Զորոն շաղված հայացքը դարձրեց պառավին և էլի շշնջաց.

— Ես Զորոն եմ... Ալե։— Եվ ձեռքերն առավ ափերի մեջ, քամեց, կպցրեց խոնարհված ճակատին, հետո մոտեցրեց շուրթերին։

Պառավը շփոթվեց։ Էրգրի օրենքով կինը պետք է տղամարդու ձեռքը գնար, և շտապեց համբուրել Զորոյի ձեռքը։ Արցունքներն արդեն թափվում էին, է՜, երբվանի՞ց մոռացված-մոլորված արցունքները ելք էին գտել, և հանգրվանը Զորոյի ձեռքերն էին։

Հետո այնպես եղավ, որ միմյանց ձեռքերն էին թողնում համբուրելու համար, և տաքդեղի շարուկը, որ կախված էր պառավի թևից, չորացած տաքդեղի կարմիր շարուկը խշրվեց նրանց դեմք ու աչքերի մոտ, Ալեն փռշտաց. նա, որ հանդարտիկ թափում էր աչքերից, և լացը այն-

քան գոր էր գալիս, տրորեց աչքերը և չերմ ու մաքուր արցունքները պղտորվեցին, կծվացան կոպերի տակ...

Եվ դեմ-դիմաց կանգնած երկու երեխա բռունցքներով տրորում էին կծկծացող աչքերը ու շաղված հայացքներով նայում էին իրար։

— Բարո, ուշացանք,— հարկ համարեց որդին։

Զորոն սթափվեց։ Աչք դիպցրեց որդուն, ապա անտղեց տանտիրոջը, դարձավ նայեց Ալեին և գլուխը տմբտմբացրեց։

— Ալեն...— կմկմաց. ինչ-որ բան էր ուզում ասել, բայց էլի դարձավ տանտիրոջը,— ուրեմն... քու նշանածն է... Բարի վայելում։— Եվ փող ավելացրեց։— Գինին ո՞ւր է։

Մառանում տանտերը պղնձե չափով գինի լցրեց, գավաթի հետ մեկնեց Զորոյին, որ փորձի, իսկ Զորոն հենց չափով խմեց, մի շնչով դատարկեց ու փառավորվեց։

— Օխա՜շ,— ափով սրբեց բեղերը։— Իմ սիրտն հովցավ... Էսպես անուշ գինի իմ շրթին չէր դիպե, Ալե։ Անուշ գինի էր։— Եվ գլխահակ, և՛շեղ ու մի տեսակ իրենից դատվող հայացքը մառանի անկյունում կանգնած պառավի սոլերին, դիմեց որդուն։— Իմացա՞ր, լաո, թե արեծագից չուրի հիմա ինչի համար կմտնինք գեղերն ու կելնինք, կմտնինք ու ձեռնդատարկ կելնինք դուրս... Իմացա՞ր... Իմ ուզած գինին էս էր ու էս... Լցե՛ք։

— Ինչքա՞ն, քանիսո՞վ,— հետաքրքրվեց տանտերը։

— Կարասը լրիվ իմն է։— Զորոյի ձայնի մեջ կռիվ կար։— Լցե՛ք ու առանց հախ ու հաշվի... Գինին անգին է,— բողոքեց Զորոն,— գինու արժեքն էլի գինին է, Ալե... Լցե՛ք։

Տանտերը մոտեցավ չափը վերցնելու, բայց Զորոն չտվեց։

— Ուրիշ բանով լցեք. էս իմ բաժակն է։

Որքան էլ որ տանտերը համոզեց, որ ոտքի վրա խմել պետք չէ. տուն կա, սեղան կա, քիչ հետո մարդավայել սեղան կնստեն, կզրուցեն, կարգին կծանոթանան, մանավանդ որ համերկրացի-համագյուղացիներ են հանդիպել, Զորոն չլսեց։ Որդին բշտեց, միջամտեց նաև Ալեն, բայց Զորոն տեղն ու տեղն էր ուզում խմել, հենց՝ պղնձե ամանով, հենց կարասից։

Ստիպված պառավը հաց ու մաց բերեց՝ հարմարեցրեց, սակայն Զորոն ձեռք չտվեց հացին, կարասին մոտիկ հենվեց պատին՝ լցրեց ու խմեց, լցրեց ու տակետակ խմեց... Եվ սրբում էր բեղերը ու բռի մեջ ունքում,— Ալե...

Պառավը նստել էր իր հարմարեցրած սեղանի մոտ և մտամոլոր նայում էր։ Քիչ առաջ, երբ Զորոն նոր մտավ բակ, նա ժիր ու կայտառ

էր, հիմա կուչ էր եկել, իրոք՝ մի բուռ պառավ, թմբիրի մեջ, աչքերը դեռ կծկծում էին, բայց զգում էր, որ ընդհատված անուշ լացը ալիք-ալիք բարձրանում է։

— Քու էրիկին տեսանք. Ալե. ուրիշ ի՞նչ ունիս։

— Փառք աստծո, տղեք ունեմ, ախպեր Զորո,— և որոշեց զսպել լացը,— հարսներ ունեմ, ամուսնացած աղջիկներ ունեմ, թոռներ ունեմ։ Դո՞ւ ինչ ունես, ախպեր Զորո։

— Փառք աստծո, տղեք ունիմ, Ալե, հարսներ ունիմ, կարգված աղջիկներ ունիմ, Ալե, բոլ թոռներ ունիմ, էս գինին էլ,— Զորոն էլի լցրեց պղնձե ամանը,— էս անուշ գինին էլ իմ փոքր տղի ուրախության համար է, հարսանիքի համար է, Ալե... Հըիի՜, Ալե, իմ հոգին։

Եվ սկսեց երգել։

Տանտերը, կարասի վրա խոնարհված, անթատակով բբեց Զորոյին և տակնտակ ժպտաց— գնահատեց իր գինու ուժը։

— էս ի՞նչ անուշ գինի էր, Ալե,— երգի միջից ու երգահանգ կանչեց Զորոն։— էսքան ժամանակ էսպես անուշ գինի էղնի հոս, ու ես անտեղյակ։ Հըիի՜ի, Ալեե։— Եվ կցեց կտրված երգը։

Տանտերն ու որդին ավարտեցին գինու չափն ու հաշիվը։ Զորոն երգում էր, տանտերը ծխախոտ վառեց ու նստեց կնոջ կողքին, Զորոն երգում էր, որդին գինով լի տիկ ու տակառիկները տարավ՝ տեղավորեց, դարձավ կանգնեց մառանի կենտրոնում, Զորոն ինքնամոռաց երգում էր։ Պղնձե ամանը դատարկ էր արդեն. վերջին չափ գինին, երգելիս, շաղ էր տվել, ինքն էլ չիմանալով, թե ինչպես, ոտից-գլուխ օծել իրեն։

— Հըիի՜ի, Ալեե։— Ինչպես սկսել էր, այնպես էլ ավարտեց երգը, աչքերը բացեց, սակայն ոչ մեկին չտեսավ, ոչ մոլորիկ Ալեին, ոչ խընդմընդացող տանտիրոջը, ոչ կողքին կանգնած որդուն, որ պղնձե ամանը առավ ձեռքից և մտավ թևը։

— Գնացինք, բաբո։

Զորոն թևը փախցրեց և պինդ սեղմվեց պատին։

— Մարաթուկ վկա, իմ ոտքն էստեղից դուրս չի էլնի։ Ալե՜ե...

Տանտերը առաջարկեց, որ գնան տուն. Զորոն պառկի, մի քիչ հանգստանա։

— Հայ-հառա՜յ, էլ իմ աչաց քո՞ւն կգա։— Եվ բռունցքներով տրորեց աչքերը։— Ալե՜ե,— կանչեց Զորոն,— դու ո՞ւր կորար։

Հետո որդին նորից քաշեց, և Զորոն հրեց ու հայհոյեց, վիրավորեց նաև տանտիրոջը։ Երեխայի պես կառչել էր պատից և չէր ուզում պոկվել և մեջ-մեջ կանչում էր,— Ալե՜ե...

Եվ տանտերը տեղին դիտողություն արեց։

— Դու գիս կվռնդի՞ս, հայ։— Զորոն ձայնի վրա չքշեց միայն նրա համար, որ կառչած տեղից չպոկվի, չհեռանա։— Հայն ու գինին, Տեր կենդանին, կվարկիմ ու քու կարասներ կանիմ ջարդուխուրդ։ Ջի՞ս կվռնդիս... Ալե՜ե։

Սախպված՝ որդին ու տանտերը քաշքշելով տարան, և Զորոն, կանչը շուրթերին, աջ ու ձախ որոնում էր Ալեին և չէր նկատում, և քաշքշելով եկավ մառանից։

Պառավը, որ հուզված կուչուրել էր, փլվեց ծնկներին և հոնգուրհոնգուր լաց եղավ։ Դրսից լսվում էր կանչը,— Ալե՜ե,— ոչ ոք իրեն այդպես չէր կանչել՝ այդպես ջերմ, այդքան սրտանց, այդպես կարոտիկ, աղոթքի նման, երգի պես, հեռու լեռներից եկող արձագանքի պես...— Ալե՜ե,— գնալով հեռվից էր լսվում կանչը։

Զորոն մութ փողոցում կանչում էր, գյուղից դուրս ելան՝ նույնը, և մինչև քնելը։

Եվ քնած, շուրթերը խլվլում էին,— Ալե՜ե...

3

— Ալե՜ե... Ալե, իմ հոգին, Ալեեե՜ե...

Ծերունին մահակին հենված երգեցիկ կանչում էր ու կանչում։ Լանջին ի վեր մի մանչ ու մի աղջիկ էին բարձրանում. Զորոյի թոռնիկներն էին, կրտսեր որդու երեխաները, նրա, որի հարսանիքի գինին Ալեենց տնից բերեց։

Հարսանիքից հետո էլի մի երկու անգամ իջավ դաշտ. ի տես Ալեին, հետո ձմեռը վրա տվեց, հետո գարուն՝ Զորոն բան ու գործի, առօրյա հոգսերի հետ, երբեմն հիշեց՝ միտք դրեց իջնել դաշտ, և ամեն անգամ մի բան խանգարում էր... Եվ այդպես տարիներ անցան։

Վեց տարի։

Իսկ այսօր... Իսկ այս առավոտ Զորոյի հոգին տակնուվրա էր։

Մտհան էր արել գառները, իր տեղը, որ գյուղի թիկունքի սարն էր, իր գոյությունը... Դիմացը երկնագույնով լցված ձորերն ու կիրճերն էին, Արարատյան դաշտը՝ ծավե շղարշի տակ և այդ ծովածուփ շղարշի վրա՝ արծաթ գոտի — ելման Արաքսը, դենը՝ տակը փոթորիկ մտած վրանների ելևէջ շարուկը— Հայոց լեռնաշարը, բայց նրա համար գարնան մի ուրիշ առավոտ կար, աչքերի առջև գարնան հետ պսակադիր, է՜, մի ուրիշ աշխարհ՝ կապույտի մեջ սուզված ուրիշ սարեր, գծված մի ուրիշ գետ, արևի ու աշխարհի հետ ծանոթացող գառ և ուլերի մի ուրիշ հոտ կար, դալար վարոցով գառնարած մի տղա և բանջարհավաք աղջնակ-

ների մի նախշուն բուկ, և ծաղկեպսակով պստլիկ մի աղջիկ՝ քարեքար թռչկոտում։

— Ալե՜ն,— հայացքը հորիզոնին կանչում էր ծերունին,— Ալե, իմ հոգին, Ալենե՜ն...

Եվ թոռներին նկատեց այն ժամանակ, երբ կողքին էին, և աղջնակը փիսոյի պես քսմսվում էր սրունքներին։

— Բա գառներն ո՞ւր են, պապ։

— Գառնե՞ր,— ծերունին ուշ հասկացավ թոռան հարցը,— գառնե՞ր,— Հեռու-հեռվից վերադարձած հայացքը պտտեց շուրջբոլորը։— Գառներին ի՞նչ կպատահի, գառնուկ։

Ծնկները նվում էին, գլուխը քաշում էր, տնքալով նստեց, բայց հորիզոնը ձգում էր հայացքը, իսկ միտքը անընդմեջ նույնն էր կրկնում։

— Ուտենք,— աղջնակը շտապ բացեց հացի կապոցը,— բոլո՛րը կուտենք, պապ։

«Գավաթ մի գինի կպիտեր։— Մտածեց Զորոն և տեղնուտեղը որոշեց։— Էլնիմ ու երթամ Ալեի մոտ»։

— Գառներն ո՞ւր են, պապ։

«Աստվածն իմ խելքի տունն ավերե,— հայացքը դաշտին մտածեց Զորոն,— Ալեն, հա՜ա, իմ աչաց դեմ, ու ես ինչքա՜ն ժամանակ չեմ տեսե զինք։ Էլնիմ ու երթամ Ալեին ի տես»։

— Գառները չկան, պապ։

— Չկա՞ն,— Զորոն մահակին հենված ոտքի ելավ։

«Էրթամ Ալեին ի տես»։

— Գառներն, է՜, էնտեղ են,— անորոշ մեկնեց փայտը։— Գնա ժողվե բեր, քու քրոջ հետ հաց կերեք, ես հասնիմ գեղն ու դառնամ։

Ճանապարհին, մինչև տուն հասնելը, Զորոն հա՜ մեղադրեց իրեն, որ այսքան ժամանակ Ալեին տեսության չի գնացել։ Եվ զարմացավ. ինչո՞ւ չի գնացել. ժամանա՞կ չկա, աչք ու ոտքի՞ց է տկար, կարողությո՞ւն չունի, ճամփա ու ավտո՞ չկա... Ախր, ինչո՞ւ չի գնացել, միտք բերած օրը ինչո՞ւ է հետաձգել այցելությունը։

Եվ, չգիտես ինչու, մեղավորը դուրս եկավ կինը։ Ու երբ տուն մըտավ, կնոջ վրա պայթացած էր արդեն։

— Քու ձեռքի հացն հարամ է։— Ոտքը շեմից ներս դնելն ու կռիվը մեկ եղավ։— Հարամ է,— կրկնեց Զորոն։— Դու քու աջ ձեռքով հաց ես ավե, ձախով իմ հոգին առե,— ասաց Զորոն։— Դու իմ հոգին իմ բերանն ես հանցրե։ Կպիտի էս փետ քու գլխին ջարդիմ։

Եվ փայտը, բռունցքի հետ, խփեց իր գլխին։ Խփեց ու նոր միտք ունեցավ.

«Աստվածն իմ խելքի տունն ավերե, Ալեին էլ ի՞նչ տեսություն... էլ ի՞նչ տեսություն... երթամ զենք առնիմ ու գամ»։

Պառավը շփոթ ու շիվար կանգնել էր։

— Իմ խանգարիչ դու ես,— վերաձայնեց Զորոն։

«Մարդկանց խոսք ճշմարիտ է՝ հայի վերջին խելքն էղներ իմ գլուխ... էն օր, է՛ն գինու օր հարկ էր Ալեին առնեյ ու գայ»։

— Իմ խանգարիչ քու երեխեքն են։ Քու աղջիկներն ու քու տղեք»։

«Հենց էն օր հարկ էր Ալեին նստեցնեյ ավտոն ու բերեյ»։ Եվ մըտքով անցավ, որ տղան դեմ կկանգներ, թույլ չէր տա։

— Իմ խանգարիչ քու միջնակ տղեն Լ էղե, քու փոքր տղեն է, ու ես իր ձեռքի տակ կապրիմ... էս տուն բանտ է, իմ շունչ մեջ էս տան չի էլնի... Ես կբաժանվիմ։— Մեկեն ու հաստատ որոշեց Զորոն։

«Էսօր էն քողտիկ կարգի բերիմ, լուսուն երթամ Ալեին առնիմ ու գամ»։

— Երկինք դիպնի երկրին կբաժանվիմ ու կբաժանվիմ,— պնդեց Զորոն։

«Խաթրով չեղավ՝ կփախցնիմ ու կբերիմ»։

— Բավ է, խաթրով էղնի կբաժանվիմ, զոռով մնաց՝ կբաժանվիմ։

Եվ պառավի զարմացած, շփոթված հայացքի տակ Զորոն փնչալով ըշեց դուրս։

Նոր տան թիկունքին քողտիկ կար. հին տունն էր, դուռը մետաղալարով կապկպված։ Հին իրեր էին լցված քողտիկում։ Ծերացած օրորոց, ույրված վառարան, խուփ, գերանդի, եղան... Տանելի մի վառարան ընտրեց, երկու աթոռ, մնացածը կրեց-դասավորեց քողտիկի թիկունքին, մաքրեց պատ ու առիք, դուռը ամրապնդեց... կարգի գցեց հին տունը։

Իսկ երեկոյան, երբ տղաները հավաքվեցին-եկան, հայրը տեղադրել էր արդեն իր մահճակալը, անկողինը, աման-չաման էր բերել, մի պարկ ալյուր... Հայրը առանձին տուն էր ու դռանը նստած հանգիստ ծխում էր։ Տղաները իրար անցան,— ո՞վ է վիրավորել բաբոյին,— միմյանցից հաշիվ էին պահանջում, մորն էին հարցուփորձում, հենց իրենից՝ բաբոյից էին ուզում պատճառն իմանալ,— ո՞վ է վիրավորել,— իսկ Զորոն կարճ էր կապում.

— Աշխարհքն է վիրավորե Զորոյին... Մեջ աշխարհքին ինչքան մարդ կա՝ Զորոյին վիրավորանք է հասցրե։ Ու Զորոն աշխարհքի հետ խռով է ու...— «մենակ Ալեն... մեջ աշխարհքին՝ մենակ Ալեն»,— ու կբաժանվիմ։

Ինչ արին-չարին, տուն չգնաց և ոչ էլ՝ առանձին մխատեր զույգ որդիներից մեկն ու մեկի հարկի տակ։

Բաժանումը հաստատ էր ու հաստատ։

4

Հաջորդ օրը կեսօրին Զորոն արդեն դաշտի գյուղում էր։ Մի քանի անգամ գնաց-եկավ Ալեի տան դիմաց՝ փողոցում էր ուզում հանդիպել, գնաց-դարձավ, կանգ տվեց ճյուղերը տան պատուհանին քսող թթենու տակ, թխկթխկացրեց պատուհանը և, թթենու բնի ետևը պահ մտած, սպասեց արձագանքի՝ Ալեն չի՞ երևա պատուհանի մոտ... Թե երևաց՝ ձեռքով նշան կանի-կկանչի։ Գնաց-եկավ՝ թխկթխկացրեց, պահ մտավ, բայց Ալեն չկար ու չկար։ Փողոցում երեխաներից բացի ոչ ոք չէր երևում. գարուն էր, ամեն մեկն իր բան ու գործին։

Եվ Զորոն ստիպված էր մտնել բակ։

Բակ մտնելն ու Ալեին տեսնելը մեկ եղավ՝ նույն ծիրանենու մոտ էր, որ գինի տանելու օրը տեսավ (տաքդեղի կարմիր շարուկն էր հավաքում)։ Հիմա ծիրանենու շուրջբոլորը բանջարեղեն էր ցանված, և Ալեն փխրեցում էր անում։

Շատ պստլիկ էր։ Նստած էր թմբին, ուս ու պարանոցով թեքվել էր կողքի և իմիջիայլոց,— Զորոյին այդպես թվաց,— իմիջիայլոց փխրեցնում էր ու դնդնում,— Զորոյին այդպես թվաց,— ոչ խոսք լսեց, ոչ դընդընոց լսեց, բայց նրան թվաց, թե Ալեն, իրոք, խաղ էր ասում, է՜, էրգրի հին խաղերից, գինին տանելու օրը ասած իր խաղերից մեկը Ալեն դնդնում էր։

Զորոյի ձայնի վրա պառավը տարիքին անսովոր կտրուկ նայեց։

— Իմ հո՞գին, Ալե։— Զորոն փայտը հենեց ծիրանենու բնին և պառավի ձեռքերն առավ ափերի մեջ։— Բարով տեսանք... Փոքրացե՜-դարձե բուռ մի... է՜ն Ալեի չափ։— Եվ գլխով արեց լեռների կողմ։— Է՜ն պստլիկ Ալեի չափ։ Կհիշի՞ս... Օրն էսօրվա պես գարնան օր էր... Կհիշի՞ս... Քանց էսօր՝ իմ աչաց դեմն է։ Դու կհիշի՞ս... Քու գլխին ծաղկեպսակ կար, ու դու քանց ուլիկ՝ էս քարեն՝ էն քար, էս քարեն՝ էն քար։ Կհիշի՞ս... Օր է՜ն նշանավոր օրն իմ սիրտ ճղփաց...

Եվ ստացվեց այնպես, ինչպես առաջին հանդիպման ժամանակ. Զորոն՝ ձգված, մշուշոտ հայացքը հեռու լեռներին, իսկ դիմացը կանգնած պստլիկ պառավը՝ ծգլվգած, աչքը էրգրացու կիսախուփ աչքերին։

— Էրթանք տուն, ախպեր Զորո։

— Չէ, տուն չէ, տուն չէ, իմ հոգին,— աշխուժով վրա բերեց Զորոն,— ա՛յ,— այգու խորքում ջահել խնձորենի կար,— էն ծառի տակ։

Հետո պղնձե ամանով գինի խնդրեց և փայտն առավ, գնաց-նստեց խնձորենու տակ։ Գլխարկը հագցրեց ծնկին և նայեց լեռների կողմ։ «Իմ գործն արդար է, ու Մարաթուկն ինձ օգնական»։

— Իմ գործն արդար է, Ալե,— գինին առավ պառավի ձեռքից,— ու Մարաթուկն ինձ օգնական։— Խմեց գինին և գործնական շտկվեց տեղում։

— Դե հիմա հարց տուր, թե ինչի համար է էկե Զորոն։

— Ծանոթ բարեկամ մարդ ենք, ախպեր Զորո, էրդրացի գնալ-գալն աշխարհի օրենքն է։

— Հըմը էդքա՞ն, Ալե... Նոր,— Զորոն ձեռքը մեկնեց ծիրանենու կողմ,— նոր քեզ բան ասի... Օր էսօրվա պես անուշ օր էր, ու իմ սիրտ ճղփաց քու վրա, Ալե։

Զորոն սպասեց պատասխանի, իսկ պառավը հարցական նայում էր։

— Հաց բերե՞մ, ախպեր Զորո։

— Հաց չէ, գինի կպիտի։

«Յա Մարաթուկ,— մտքում օգնություն խնդրեց Զորոն,— քու սուրբ ձեռքով բորբոքած կրակ, քու սուրբ ձեռքով թող հով ու զով դառնա»։

— Էդ օր,— հենց պառավը հայտնվեց, Զորոն շարունակեց խոսքը,— էդ գարնան օր, որ Մարութա բարձրիկ վանք քու սերն ճիրեց մեջ իմ սրտին, Ալե, քու բոյ, ա՛յ, էսքան էր,— մի թիզ կարեց գետնից։— Իմացա՞ր։ Էն օր ես ուշքի եկա, որ Ալեն, բոբիկ ու շաղոտ ոտքերով Ալեն, ծաղկեպսակով Ալեն իմ Ալեն է։ Իմ Ալեն է ու իմ Ալեն է։ Իմացա՞ր... Էն օր Մարաթուկ սեր տվեց, հըմը մեկել օր անօրեններն խլեցին... Բորենին ընկավ մեջ մատղաշներին, ավեր ու կոտորում, առ ու փախ ու ալան-թալան էղավ ու արևի խավարում էղավ... արևի խավարում էղավ, Ալե, ու ես ու դու կորցրինք իրար... Իմ խոսք ճշմարի՞տ է, իմ հոգին։

— Քու խոսքը կոտորումի մասին չէ՞, ախպեր Զորո։

— Կոտորումի մասին է ու... սիրո մասին է, Ալե։

Ծերունին գինի խմեց, նոր ծխախոտ վառեց և սպասեց արձագանքի։ Պառավը լուռ էր, ուս ու պարանոցով կողքի թեքված, և մաշված մատները խաղում էին կանաչների հետ։

— Նորեն դու իմ Ալեն ես,— շշնջաց ծերունին։— Էն օրը չի կորե, Ալե, էն օրը կա, գարնան էն օր քանց իմ աչաց դեմն է... Ալերն ու գառներ կխաղեն Մարութա փեշին, դու...

Նախորդ առավոտի հետ հայտնված, է՛, անցած-գնացած գարնան օրը, որ թավիշ ու գունեղ պարուրել էր ու պոկ չէր գալիս, Զորոն նորից պատմեց։

— Ըըը՜... Մարաթուկ կնքեց իմ սերն ու էն օրից չուրի էսօր էդ սուրբ մեղք մեջ իմ հոգումն է, Ալե... Ելի ու քու դատին ժրե ու էրթանք, իմ հոգին։

— Ո՞ւր,— զարմացած նայեց պառավը։

— Կհարցնե՝ ո՞ւր... Ըըը էսքան հեքիաթ ո՞ւմ համար էր, Ալե. ելի ու հետ իրար էրթանք մեր գեղ։ Իմ քոչից բաժանվեցի ու բաժանվեցի, քանի մի տարվա կյանք է մնացե՝ հետ իրար ապրինք ու թող Մարաթուկի սրտով էղնի։

— Խելա՞ռ ես,— ափն ի շուրթ, մեկուսի ասավ պառավը և ակամա փորձեց գինին վերցնել Զորոյի դիմացից։

— Չէ՜, գինին չէ՜... Գինին էստեղ ի՞նչ մեղք ունի, գինին չէ, Ալե, էս է,— ափը դրեց սրտին,— էս է, իմ հոգին, էս է... էն խորոտ հեքիաթն ո՞ւմ համար էր, Ալե։ Էլ ինչի՞ էն լուս-առավոտ ծնվեց-եկավ աշխարհք, թե ես ու դու մեր գլուխ հետ իրար չդնինք մեկ բարձի...

Թե՝ չպիտի լինի... թե՝ չպիտի լիներ, էն կապույտ առավոտը ինչո՞ւ ծնվեց, թե Զորոն էդ առավոտ իր պստիկ, նախշուն Ալեին պետք է գտներ ու իրիկուն չեկած կորցներ, էդ լույս-առավոտը ինչո՞ւ եղավ, Ալե... Եղավ, որ գար էս մեղավոր աշխարհի մեղքը ավելացներ ու էրթա՞ր, եղավ, որ գար դաղեր Զորոյի հոգին ու էրթա՞ր, որ Զորոյին ասեր, թե աշխարհում էսպես-էսպես անուշ բա՞ն կա, ասեր ու էրթա՞ր, Ալե... Երա՞զ էր... խորոտիկ հեքիաթ էր... Չէ, էն լույս-առավոտը եղել է ու կա։

— Ելի ու քո դատին ժրե ու երթանք,— պահանջեց Զորոն։

— Ախպեր Զորո, երկինք վկա, դու քո խելքը թոցրել ես,— նեղսըրտեց պառավը։

— Կփախցնիմ,— Զորոն բռունցքը խփեց գետին։

Պառավը ափի մեջ խնդմնդաց։

— Ինչպե՞ս կփախցնես, ախպեր Զորո։

— Պստլի՜կ, բուռ մի բան ես. կգցիմ մեջ պարկի ու... Դժվար չուրի գեղից դուրս գալն է։ Հետո աշխարհք թափի-գա, Ալեն իմ Ալեն է։ Կըփախցնիմ։— Պինդ կրկնեց Զորոն։

Բակից տղամարդու ձայն լսվեց. Ալեին էր կանչում։ Եվ ձայնը Զորոյի ականջին հնչեց որպես հեռախոսականչ,— ալո՜ո...

— Իմ մարդն է,— պառավը շտապեց ելնել։

— Քու էրիկ լավ մարդ է, հըմը՝ կփախցնիմ։ Գիշեր է մնացե՝ կըփախցնիմ,— և քաշեց փեշից ու շշնջաց։— Քու բերան զոց կպահիս ու ձեն-ձուն չես հանի։

Պառավը էլի խնդմնդաց և զոգնոցի ծայրով սրբեց բերանը։

— Ել, ախպեր Զորո, ել էրթանք տուն։

— Տունն ես ի՞նչ գործ ունիմ… Չիս կգցիմ գեղից դուրս, մութն ընկավ՝ էլի կդառնամ հոս ու իմ աչք քու ճամփին։ Խոսք մեկ ու աստված մեկ։

Տանտերը նորից ձայն տվեց։

— Էստեղ եմ,— պատասխանեց Ալեն,— ախպեր Զորոն է եկել։

Զորոն քաշեց պառավի փեշը, ողամորդավարի կրճտացրեց ու բըռունցք ցույց տվեց։

— Կփախցնիմ, Ալե,— շշնջաց,— կամիս-չկամիս՝ կփախցնիմ։

— Հա՞,— տանտերը հայտնվեց,— դո՞ւ ես։ Բարով ես եկել։ Գինի՞ ես ուզում,— ծիծաղեց տանտերը։

— Շատ կուզիմ, ախպեր։— Կտրված խոստովանեց Զորոն։— Քու գինու պես գինի մեջ աշխարհքին չկա ու չի պատահի։ Մեծ ըրթելու ու իմ գլուխը ջարդելու իրավունք ունիս։

Մինչ այս, մինչ այն, գերդաստանը հավաքվեց,— զույգ տղա, զույգ հարս, թոռներ,— հավաքվեցին և նստեցին սեղան։

«Շեն տան սեղան է,— մտքում գնահատեց Զորոն։— Քանց հարսանիքի սեղան… Մարաթուկ վկա, իմ ու Ալեի հարսանիքն է»։

Գերդաստանն, իրոք, ուրախ էր, իսկ Ալեի որդիները՝ ոգևորված։ Գինին տանելու օրը տանը չէին։— Մի մարդ է եկել. իրենց մոր համերկրացի հետաքրքիր մի ծերունի, պղնձի չափով չգիտեմ քանի գինի է խմել, երգել է ու խմել, երգել է ու խմել, և դժվարությամբ են մառանից հանել դուրս։ Դրանից հետո՝ էլի է հայտնվել, բայց, ափսոս, որ դարձյալ չեն տեսել։— Եվ, տես, այդ հետաքրքիր ծերունին իրենց հյուրն է. ճերմակ, թավ բեղեր ունի, պինդ կնճիռներ, խոսում է բարձրաձայն, հաճույքով մինչև տակ խմում է և անմիջապես լցնում բաժակը։

— Դու մեր մորեղբայրն ես։— Կրտսերը ավելի խանդավառ էր։— Մոր կողմից մենք ոչ մի ազգական-բարեկամ չունենք, դու, խնդրեմ, մեր մորեղբայրն ես։

«Օտար կհաշվիս ըխս, թե քեռի, քու գործն է,— Զորոն մտքում պատասխան տվեց,— հըմը էս գիշեր քու մոր կփախցնիմ… Կփախցնիմ, լաո»։

Կրտսեր որդին մորը շատ էր նման։

«Ալեն է ու կա»,— մտածեց Զորոն և հարց տվեց.

— Քու նշանածն ո՞րն է, գառ։— Եվ տղայի կինը, որ հենց իր ասնկիցն էր, շատ դուր եկավ։

— Ձեր կենացը։— Վրա-վրա երկու բաժակ գինի խմեց ու ավելի ուշադիր նայեց տղային։ Տղայի բիբերը ուրախ առկայծում էին, և ու-

քերի մեջ երգ կար։ Հա՛ երգ կար. Զորոն որքան նկատել է, այդպիսի աչքունքով երիտասարդները, բոլորը, ձայնեղ են լինում։

— Դու խաղ ասել գիտե՞ս։

— Գիտեմ,— ուրախ պատասխանեց տղան։

— Թե էդպես է, քու քեռու բաժակին մի խաղ ասա։

Տղայի երգի ընթացքում էլի խմեց ու զգաց, որ աչքերը մշուշվում են... Այդպես շո՞ւտ... փոքրիկ գավաթներով դեռ մի քանի գավաթ է խմել... Ուրեմն էլ խմել պետք չէ... Զորոն կերուխումի համար չի եկել... Տանտերը թող խմի... Թող տանտերը խմի ու հարբի, որդիները թող խըմեն... իսկ Զորոն նպատակ ունի... Ո՞ւր է Ալեն։

Պատանին մանրիկ ու չափուկ դուրս ու ներս էր անում և շուրթերին գողտուկ ժպիտ կար։

— Ապրիս, լաո։— Զորոն բաժակը մոտեցրեց շուրթերին և երկմըտեց՝ խմի՞, չխմի՞, բայց խմեց։— Ավելի շնորհք ունենաս... Հիմա դու ականջ դիր, ես ասեմ իմ խաղը։

Եվ մինչև սկսելը Զորոն փակեց աչքերը և գլխահակ ուս ու իրանով տարուբերվեց, օրորվեց, օրորվեց, հետո ձայն տվեց իր երգին,— Հըիիի՜-աա՜խ,— և կանչի հետ ձեռքը բարձրացրեց գլխին ի վեր ու սկսեց երգել։ Երգում էր խուպոտ, ծերունական բեկբեկուն ձայնով, աչքերը գոց, ինքնամոռաց ու քանդվելով։

Երգը բնության մասին էր. նախշուն քարերով ու գույնզգույն ծաղիկներով սարերի և սարն ի վեր ելվերող սայլուղու ու սայլի, և դեպի երկինք ճախրող բոց լծկանների, սարի կրծքին՝ դեմ արեգական փռված կարեկի կլոր արտի...— Զորոն ձեռքը բարձրացրեց գլխից վեր ու վար բերեց. մի շիշ տապալվեց, ունկից հարսը քաշվեց մի կողմ՝ ծերունու երգող ձեռքին ապարեց տալու,— երգը կանաչ վարոցներով հոտաղների մասին էր և բանջարի ելած նախշուն գոգնոցներով աղջիկների...

Երգը բնության ու սիրո մասին էր...

Զորոն ավարտեց երգը, բայց, դեռ երգի հետ՝ տարուբերվում-ճոճվում էր, աչքերը դեռ գոց էին և այդպես ու հակված կանչեց,— Ալեեե՜...

Ո՞րը էր, երգի վերջին ելևէ՞ջը, թե՞ իր պառավի անունը տվեց, տանտերը չհասկացավ։

Ալեն բան ու գործ թողած կուչ էր եկել սեղանի եզրին. չկար պահ առաջվա կայտառությունը, շուրթերի անկյուններում ծվարած գողտուկ ժպիտը չքացել էր, տխուր ու շիվար մի պստլիկ պառավ համերկրացուն էր նայում։

— Ալեեե՜,— Զորոն նայեց պատուհանից դուրս. լեռների վրա արևն արդեն հանգչում էր։— Արևմուտք չլներ մեջ աշխարհքին,— երգա-

Հանգ շշնջաց Զորոն,— կեսօր ու արևմարք ու իրիկուն ու գիշեր չեղներ, ամառ ու ձմեռ չեղներ... Կպիտեր՝ թաք գարուն... Թաք գարուն ու առավոտ... Ու մեծնալ չեղներ, Ալե, էրեխան մնար էրեխա, ես՝ էն նախշուն քարի վրա, դու՝ շաղոտ կանաչների մեջ ու քու գլխին ծաղկեպսակ ու քու գլխին ծաղկեպսակ, Ալե...

— Մա, քեզ հետ է։— Բոլորը սուս արած լսում էին ծերունու մենախոսությունը և տանտիրոջ կրտսեր որդին հուզվել էր։— Քեռի Զորոն քեզ հետ է, մա... Նստիր քեռի Զորոյի մոտ։

Իսկ մայրը դժվարանում էր ոտքի ելնել։

Տղան օգնեց՝ մորը բերեց քեռի Զորոյի կողքին նստեցնելու։

— Յա՜, Մարաթուկ։— Զորոն ոտքի կանգնեց ու պառավին գիրկն առավ։

Հետո պառավը դեմքը սեղմել էր ծերունու կրծքին, իսկ Զորոն խոնարհել էր գլուխը, այտը հպել Ալեի մազերին և շեղ ու կիսախուփ նայում էր պատուհանից դուրս ու երգեցիկ կանչում.

— Ալեն՜ե... Ալե, իմ հոգին, Ալեեեն՜...

ՔԵՌԻ ԹՈՐՈՍԸ

1

Մի առավոտ, իսկ այդ երկու տարի առաջ էր, Քեռի Թորոսը արթնացավ և քշեց ուղիղ մարագ։ Կիսահագնվել, անլվա, ափալ-թափալ մըտավ մարագը և շվար կանգ առավ. մարագում ոչ մի գործ չուներ։ Ոչ մի անելիք։ Ասենք ինքն էլ պարապ էր. գարնան կես՝ ոչ խոտ, ոչ դարման. մի քանի շաբաթում դարմանե գաղջ մլուր էր գործվել պատ ու առիքին, և մարագը լցված էր խոնավության ու սարդոստայնի ծծրակ խուտուտ տվող հոտով։ Եվ կիսամութ մարագի կենտրոնում կանգ տված Քեռի Թորոսը ծոծրակը քորեց. ի՞նչ գործով շտապեց մարագ... Ո՛չ մի գործ։

Հետո աչքն առավ դիմացի պատն ի կախ հին ու մին իրերի թնչուկը, իրար ագուցված մի քանի սամի ու գույնզգույն սամաթել, մի կծիկ սրեմ ու մի փոկ՝ բորբոսի կանաչ փառակալով։ Է՜, երբվանից էին, Քեռի Թորոսը երբվանից ոչ լուծ ու լծկան էր բանեցրել, ոչ սամի, ոչ սամաթել, ոչ սայլ ու փոկ։ Եվ այլևս ոչ ինքն է բանելու, ոչ այդ հնոտիները, որ միմյանց փաթաթված մաշել էին։ Քեռի Թորոսի սիրտը ճմլվեց. այդ ճլվըռ-